Original 1 kort - vejledning

Denne vejledning indeholder afsnittene:

1. Hvad er Original 1 kort?

2. Hvilket tidspunkt viser kortet?

3. Sådan læses kortets indhold

4. Georeferering og nøjagtighed

5. Fra originalkort til kortløsning

6. Brug af kortene

7. Kilder og videre læsning

1. Hvad er Original 1 kort?

Original 1 kortene er de første matrikelkort, der blev lavet i forbindelse med den landsdækkende matrikulering. De viser, hvordan jorden var delt op i ejendomme og jordlodder. Der findes kort for både landområder og købstæder.

Kortene er ordnet efter **ejerlav**. Ejerlav et geografisk afgrænset område, som hører sammen i matriklen. Et ejerlav kan for eksempel være en landsby med dens jorder, en hovedgård, en del af et sogn eller et område i en købstad. Danmark er opdelt i omkring 9.000 ejerlav.

På kortene kan man ejendomsgrænser og matrikelnumre. Mange kort viser også bygninger, veje og forskellige typer jord. Kortene blev løbende rettet, når der skete ændringer i ejendommene.

Original 1 kortene er tegnet som **ø-kort**: Det afbildede ejerlav ligger som en ø på papiret med tom plads omkring. Ordet beskriver kortets udformning – ikke nødvendigvis en ø i landskabet.

2. Hvilket tidspunkt viser kortet?

For hvert kort er der angivet en gyldighedsperiode. Den viser, hvornår kortet fungerede som det gældende matrikelkort for området. I den periode blev ændringer i matriklen løbende ført ind på kortet.

Et kort med **"Gældende fra 1811"** og **"Gældende til 1861"** var altså gældende fra 1811 til 1861. Det betyder ikke, at alle detaljer blev opmålt i 1811. Kortet kan også vise ændringer, der blev ført ind i løbet af perioden.

Original 1-kortene blev fremstillet på forskellige tidspunkter afhængigt af området:

Område	Hvornår blev Original 1-kortene fremstillet?
Landområder i Kongeriget Danmark	1806–1822
De kongerigske enklaver i Slesvig	1838–1840
Købstæder	1863–omkring 1880
Ærø og visse områder ved Kolding og Ribe, som kom til Danmark efter 1864	1865–1867

Der findes ikke Original 1-kort for Hertugdømmerne som helhed. Det gælder de områder, der fortsat hørte til Hertugdømmet Slesvig. Ærø og områderne ved Kolding og Ribe er særtilfælde, fordi de kom til Danmark efter 1864 og blev matrikuleret efter dansk mønster.

Årene i tabellen beskriver, hvornår kortene blev fremstillet. Gyldighedsperioden på det enkelte kort fortæller, hvornår netop det kort var gældende.

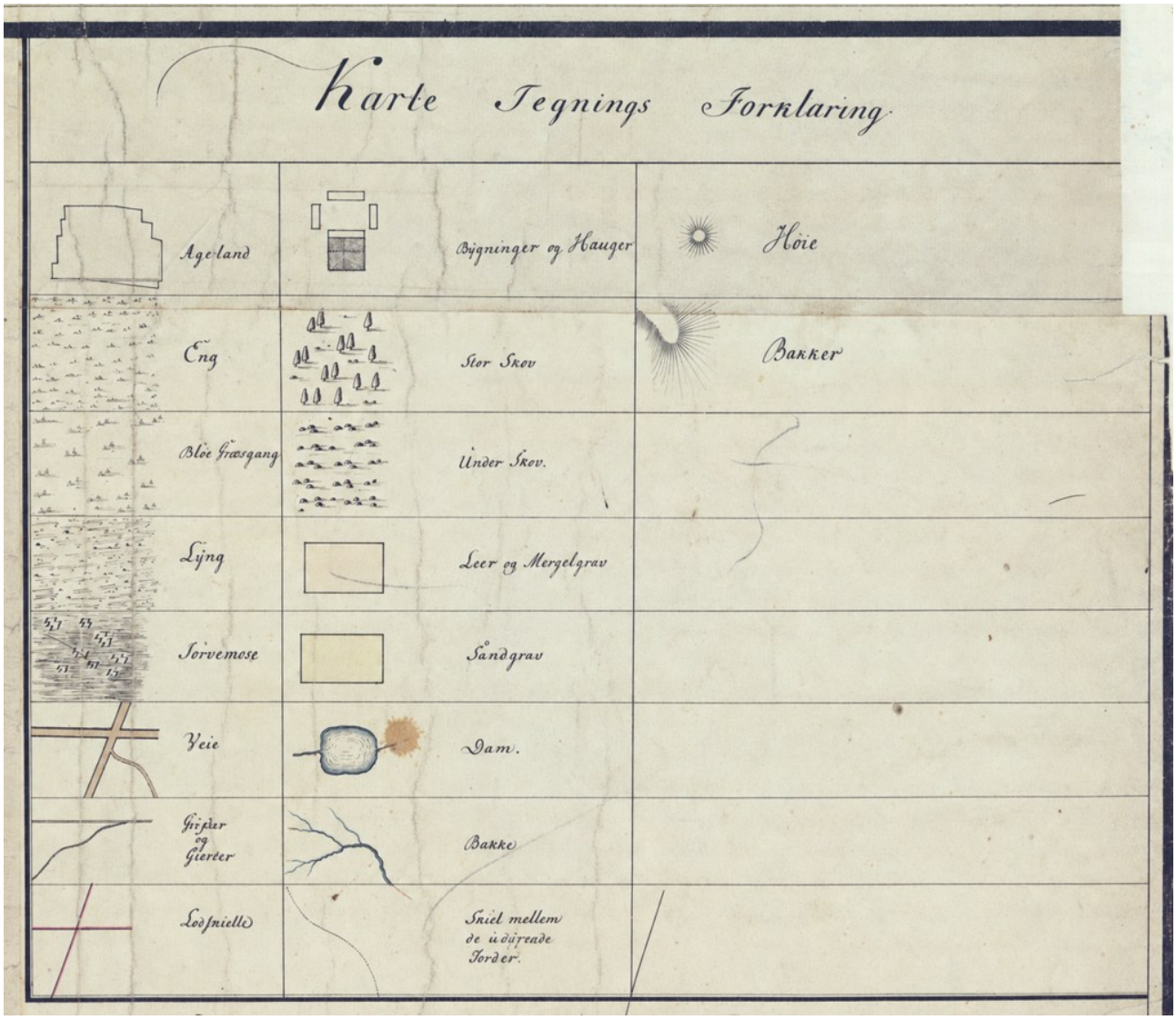
3. Sådan læses kortets indhold

Original 1-kortene indeholder mange oplysninger, som kan hjælpe med at forstå, hvordan et område var opdelt og blev brugt. Det kan være en hjælp først at finde ejerlavets navn og derefter se på de enkelte jordlodder.

På kortene kan du blandt andet finde:

- **Skel**, som viser grænserne mellem jordlodderne.
- **Matrikelnumre**, som identificerer de enkelte jordlodder inden for ejerlavet.
- **Navne**, der kan være knyttet til en gård eller jordlod. Navnene kan fortælle, hvem der ejede eller brugte jorden på det tidspunkt, kortet var gældende.
- **Bygninger og veje**, som viser dele af bebyggelsen og infrastrukturen.
- **Oplysninger om jordens brug**, for eksempel ager, eng eller skov. Kortene indeholder også oplysninger om landbrugsjordens bonitet (dyrkningsværdi).

Der findes **ikke en generel signaturforklaring**, som gælder for alle Original 1-kort. Kun ganske få kort har deres egen signaturforklaring. Signaturer, forkortelser og farver må derfor ofte tolkes ud fra det enkelte kort og sammenholdes med de øvrige oplysninger.

Eksempel på signaturforklaring for ejerlavet Ørsø Fjerding, Aså-Melholt.

4. Georeferering og nøjagtighed

For at kunne vise de gamle kort på deres geografiske placering er kortbillederne blevet **georefereret**. Det betyder, at billederne er placeret i et digitalt koordinatsystem, så de kan vises sammen med nutidige kortdata.

Georefereringen er foregået ad to spor: Nogle museer har selv georefereret deres lokale kort, mens Arkæologisk IT ved Moesgaard Museum har faciliteret crowdsourcing. Vi har ikke et

fuldstændigt overblik over, hvilke metoder der er brugt på hvert enkelt kort. Derfor kan den geografiske tilpasning variere fra kort til kort.

Kortene har forskelligt målestoksforhold alt efter, om de viser et landområde eller et byområde:

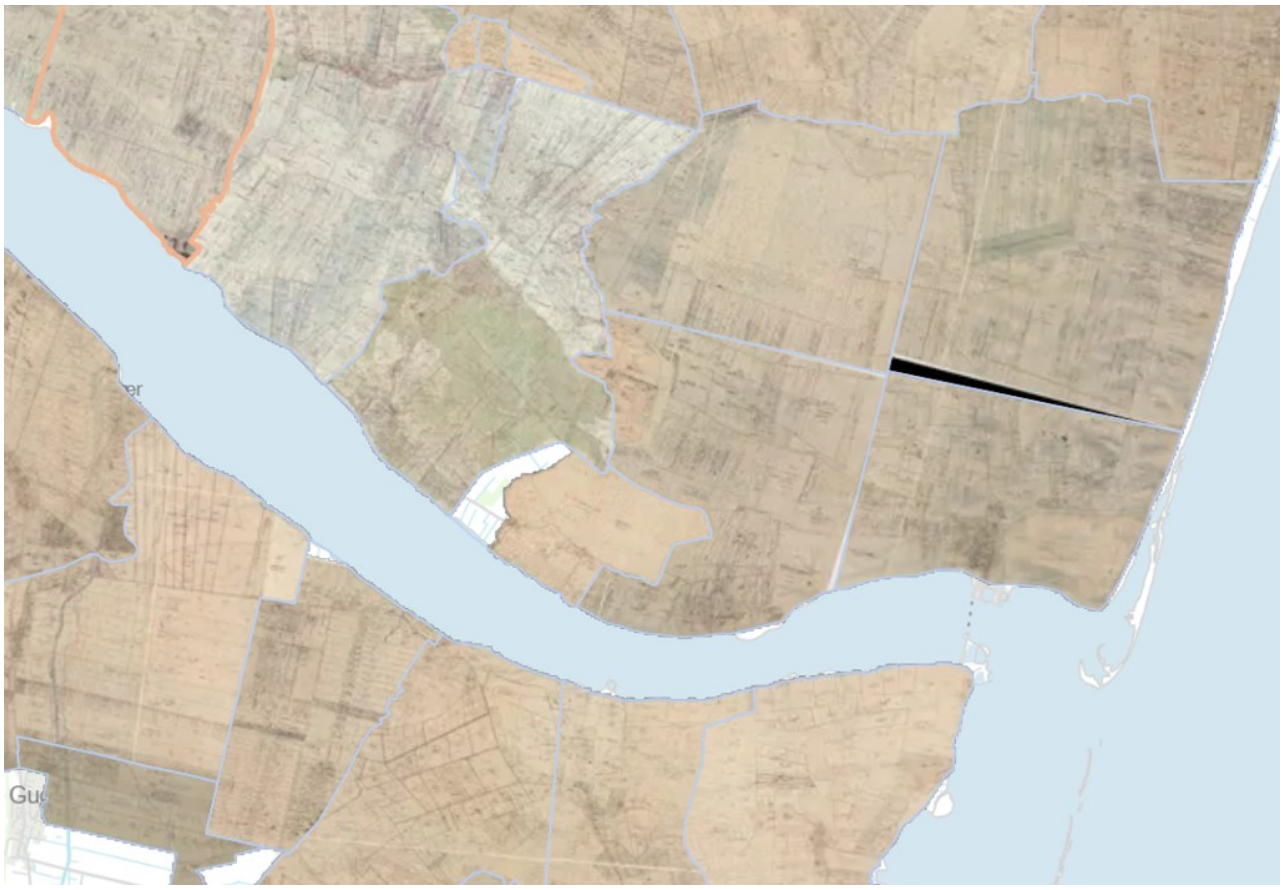
Korttype	Målestoksforhold	På papirkortet svarer 1 mm til
Landområder	1:4.000	4 meter i virkeligheden
Byområder	1:800	0,8 meter i virkeligheden

Målestoksforholdet fortæller ikke i sig selv, hvor præcist kortet er. Den oprindelige opmåling og georefereringen kan begge være forbundet med usikkerhed.

Hvis man sammenholder et Original 1-kort med nyere data, for eksempel et luftfoto eller et nutidigt kort, vil skel og andre detaljer derfor ikke falde helt sammen. Det kan skyldes unøjagtigheder i det oprindelige kort og/eller usikkerhed i georefereringen. Kortene er historiske kilder og egner sig til at undersøge, hvordan et område så ud og var opdelt – men præcise sammenfald med nutidige data kan ikke forventes.

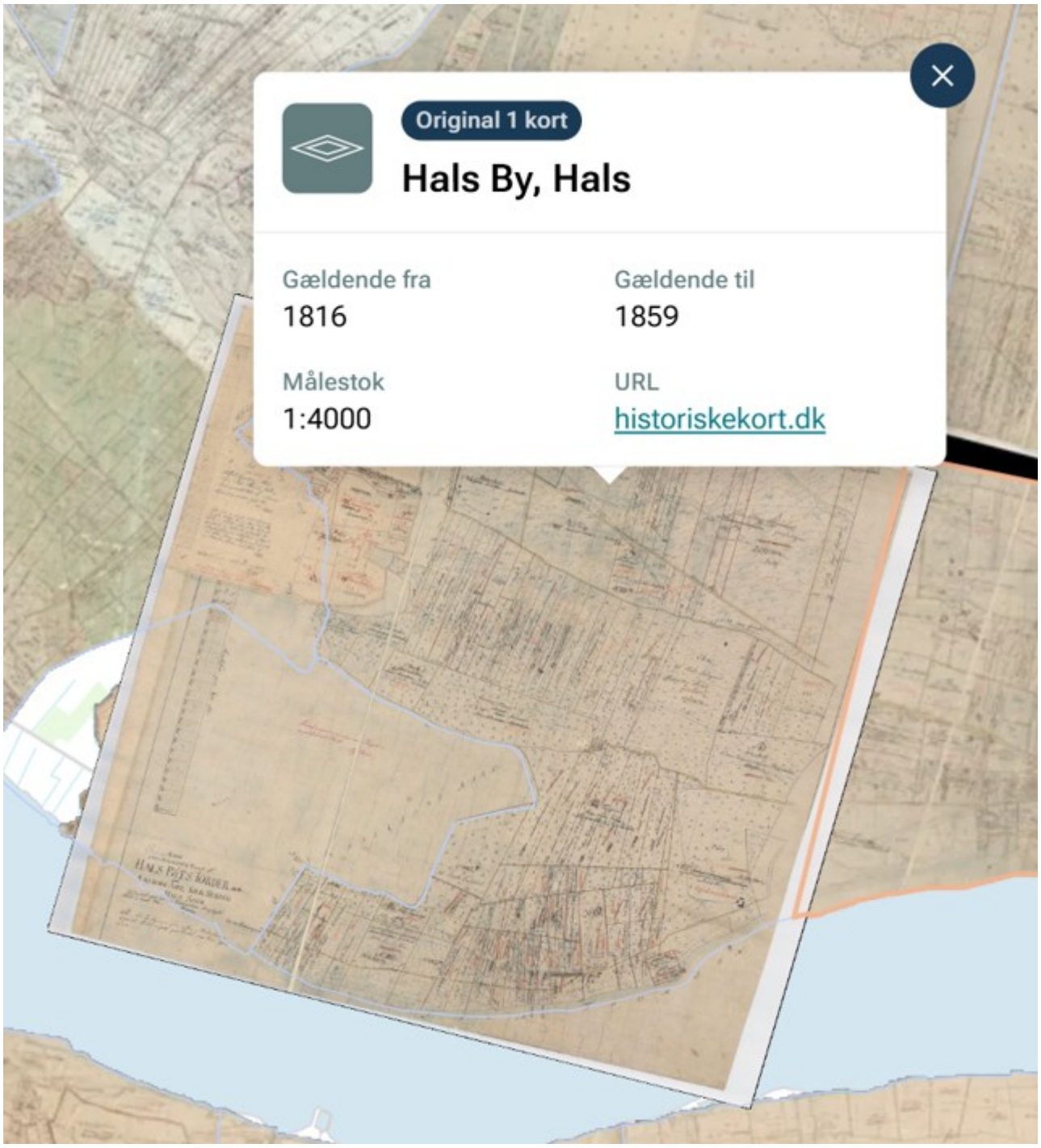
5. Fra originalkort til kortløsning

For at gøre kortene tilgængelige i en digital kortløsning er de ca 10.000 georeferede kortblade blevet samlet i en **mosaik**. Det betyder, at de enkelte kort vises side om side på deres geografiske placering.

Mosaikken er altså en digital samling af de historiske kortbilleder. Kortene er ikke tegnet sammen til ét nyt, ensartet kort. De enkelte korts udformning og afgrænsning kan stadig ses, og der kan være tomme områder mellem kortene, hvor der ikke er kortdækning.

Når du vælger et kort i kortløsningen, bliver hele det georeferede kortblad vist og du kan se oplysninger om kortet: ejerlavsnavn, gyldighedsperiode, målestok og et link til kortet på Historiske Kort.

6. Brug af kortene

Original 1-kortene kan give et indblik i, hvordan landskabet og ejendommene var opdelt, da kortene var gældende. De kan for eksempel bruges til at undersøge, hvor der lå gårde og veje, hvordan jorden blev brugt, og hvordan et område har ændret sig over tid.

Oplysningerne på kortet hører til kortets egen periode. Matrikelnumre, skel og navne kan siden være ændret, og et navn på kortet fortæller ikke hvem der ejer ejendommen i dag. Se derfor på kortets gyldighedsperiode, når du fortolker oplysningerne.

Kortene er historiske kilder. De kan ikke bruges til at fastslå nutidige skel, ejerskab eller rettigheder.

7. Kilder og videre læsning

Her kan du finde mere information om kortene og selv gå på opdagelse i de historiske kortsamlinger:

- HistoriskeKort.dk – søg og se digitaliserede historiske kort. Du kan blandt andet finde matrikelkort og oplysninger om det enkelte kort. Klimadatastyrelsens dokumentation
- Rigsarkivet: Grundkort (matrikelkort) – kom godt i gang – en introduktion til forskellige historiske kortserier, herunder Original 1 og Original 2.
- Syddansk Universitet: Signaturforklaringer – her findes blandt andet Marie Louise Brandts faglige arbejde om signaturer på ældre økonomiske kort. Materialet kan være nyttigt, når du undersøger kortenes tegn og symboler.
- Geodatastyrelsen: Forstå dit matrikelkort – læs mere om det moderne matrikelkort og om, hvorfor skel kan se ud til at ligge forskudt i forhold til andre kortdata.